

Posudek disertační práce Petra Demetera *Možná uplatnění fenoménu camp při interpretaci soudobého českého kulturního prostoru*

Posudek oponenta

Peter Demeter se ve své práci pokusil uchopit camp jakožto kulturní, estetický a politický fenomén, a to v širokém teoreticko-historickém rámci se zvláštním zaměřením na český kulturní prostor posledního století a důrazem na několik posledních desetiletí. Práce je ukotvena jednak v oblasti kulturních studií, jednak v gay a lesbických studiích a queer teorii. Obě tyto oblasti jsou definovány svou interdisciplinarnitou – jakkoli disponují i vlastními kánony teorií a textů – a právě úspěšné zvládnutí interdisciplinárního pohledu na fenomén campu je, domnívám se, největší předností práce Petra Demetera. Většinou se mu daří vybalancovat jistou rozbíhavost tématu, které vyžaduje neustálé zohledňování vícero kontextů, a soustředění na konkrétní průhledy, které si zvolil (zejména když se zabývá českým prostorem, což tvoří těžiště práce). Disertace je napsána kultivovaně a živě, a přitom neslevuje z nároků teoretického diskurzu a zohledňuje velké množství sekundární literatury. Peter Demeter si práci na relativně neprobádaném tématu nijak neusnadnil a tento přístup se mu vyplatil.

V úvodu Peter Demeter podává jakousi předběžnou definici campu, mj. v návaznosti na některé texty, z nichž i dále vychází. Jde zejména o *Poznámky o fenoménu camp* Susan Sontagové. Přibližuje též metodologické ukotvení své disertace v novém historismu (k tomu se vrátím níže). První kapitola je věnována „předobrazům“ campu a jeho genealogii (částečně utvářené zpětně, z hlediska plné konstituce pojmu ve 20. století, což souvisí s výrazně recepčním a apropriačním charakterem campu). Spatřuje je jednak v teatrálním sebeutváření a sebeinscenaci aristokratů na dvoře Ludvíka XIV., dále také v uměleckých podnicích Ludvíka Bavorského nebo ve vystupování některých dalších střeoevropských aristokratů 19. století. Poté přechází ke spojení campu a velkoměstské modernity – v dosahu campu se tak ocitají dandy a flanér. Obě tyto kapitoly kladou důraz na queer aspekty reprezentací a sebeprezentací, ovšem nikoli výlučně. Obecně je pro celou práci příznačná snaha nezacyklit camp v queer sféře, ale zvažovat jej jako jev a interpretační nástroj v širokém kulturním kontextu. Poté se práce obrací k českému prostoru, nejprve v určitém panoramatu, následně se zaměřením na dva fenomény: campovou stylizaci a percepci ženy a dále na prvky campu v ostalgických reprezentacích normalizace, resp. na campové aspekty ostalgie jako takové, a to i v rámci současné literární a dramatické tvorby, která ostalgiu mnohdy již sama reflektuje nebo

i paroduje. V závěrečné kapitole se tato témata rekapitulují a celá historicko-konceptuální síť se ještě poněkud zahušťuje.

Text obsahuje velké množství dílčích témat a problémů, které se v některých případech vracejí a spirálovitým způsobem rozvíjejí; není možné věnovat se zde všem. Soustředím se proto výběrově na momenty, které považuji za zásadní či příznačné; následující komentáře je možné chápat současně jako body k diskusi či k dalšímu osvětlení. Chci ale zdůraznit, že tyto komentáře nemají vrhnout kritické světlo na práci jako celek, ale spíše poukázat na určité aspekty, o nichž by mohlo být podnětné dále uvažovat. Samotné vymezení práce s sebou nevyhnutelně přináší řadu selekcí a rozhodnutí i neustálý pohyb mezi konceptuální rovinou a rovinou singulárních jevů a textů; to – společně s převážně interpretační povahou práce – v zásadě znemožňuje fungování textu jako dobře seřízeného „stroje“, lineárně generujícího poznání.

Nový historismus. V úvodu se Peter Demeter metodologicky hlásí k novému historismu, resp. ke Greenblattovým pojmům „rezonance“ a „úžas“ (zejm. s. 8–10). Souvisí to s metodologickým problémem, který autor tematizuje – jak překlenout časově i prostorově „disociativní“ charakter campu (s. 8). Nový historismus v tomto ohledu skutečně může být příhodný, jednak svou sebereflexivitou a vědomím, že při zkoumání historického jevu se především otevírá jakýsi obousměrný kanál mezi předmětnou epochou a badatelem, resp. epochou jeho (tj. mezi minulostí a současností), dále vědomím nemožnosti obsáhnout „celek“ a naopak zaměřením na určitý fragment, detail, historku atd., a konečně i negací hranic mezi uměleckým a mimouměleckým i mezi uměními/médií (vzhledem k obdobím, na která se noví historikové zaměřují, by kladení těchto hranic bylo často i anachronické), jakož i disciplinárním splýváním dějin jednotlivých umění a dějin sociálních, dějin sexuality atp. Na druhou stranu je zde však i několik aspektů práce Petra Demetera, které bychom mohli interpretovat jako vůči teorii a praxi nového historismu spíše mimoběžné. Jde zaprvé o určitou „nadčasovost“, „ahistoričnost“ campu jakožto estetického jevu spojeného s „přehnaností“ a „vyumělkovaností“ – jako by takové atributy měly obecnou platnost a jako by existovalo jakési obecné, nadčasové měřítko (viz i níže komentář ke genealogii pojmu). Dále sondy do různých období a geografických oblastí někdy znemožňují „obalit“ analyzované jevy bohatším kontextem, tj. detail se nestává metonymií širších kulturních souvislostí (jak je typické právě pro nový historismus), ale přechází se k dalšímu detailu. Návazně lze také položit otázku, zda se zvolené jevy nechávají skutečně „rezonovat“ ve své asociativnosti a ambivalentnosti, anebo jsou vztažením k pojmu camp spíše zasazeny do „nadčasového“ „kánonu“ campu a tím ve svém potenciálu budit „úžas“ poněkud neutralizovány. Do značné

míry však jde o daň celkové koncepci práce, založené na sblížení rozmanitých jevů i disciplinárních kontextů.

Genealogie campu. Peter Demeter se zabývá historickými zdroji campu – jak určitými stylovými a sociálními rysy, tak souvisejícími možnými etymologiemi (zejm. ve francouzštině – *campagne, se camper*). Zjevně v tom navazuje na některé studie o campu, které cituje. Přesto se domnívám, že spojovat camp především se dvorem Ludvíka XIV. a s barokním slohem je poněkud arbitrární: pakliže rozhodují stylistické a sociální aspekty, proč se v kontextu campu nezabývat třeba manýristickými freskami Giulia Romana v Palazzo del Tè v Mantově vytvořenými pro dvůr Federika II. Gonzagy, nebo například některými aspekty rudolfínského umění... (pro pořádek musím uvést, že Peter Demeter manýristické i přímo rudolfínské umění výčtově zmiňuje na s. 17, resp. 18). Nejde ale ani tak o konkrétní lokalizaci počátků „campu“ (která je patrně stejně nemožná, nebo přinejmenším nejistá) jako spíše o to, že k propojení sebe prezentace a sebestylizace určité privilegované society, nacházejícímu výraz ve specifickém „přehnaném“ stylu, došlo i na jiných místech v jiných dobách (bez ohledu na to, že třetí složka – etymologická – patrně přítomna nebyla).

S tím souvisí jistý anachronický moment obsažený ve výrazech charakterizujících připomínané kulturní jevy, často užívaných v textu, jako „vymělkovaný“, „přílišná dekorativnost“, „přílišná stylizace“: zaprvé je otázka, zda je vzhledem k historickým jevům možné pracovat s jakýmsi nadčasovým standardem „střízlivosti vs. přehnanosti“ (domnívám se, že ne); zadruhé se pak můžeme ptát, zda se zde zkoumané jevy, interpretované skrze fenomén campu, nenivelizují a nevytrhávají ze svých společenských a estetických souvislostí. Peter Demeter je si problematičnosti hledání genealogií campu vědom, uvádí například, že „psaní campy dějin uměleckých slohů, avšak i campy dějin jakýchkoliv jiných stylizací, rozhodně nemůže být pojímáno vždy jako rekonstrukce dobového diskursu, jde spíše o interpretaci pohledem dnešního vkusu“ (s. 22; srov. otázku „zpětného pohledu“, s. 13; jinde však píše, že rokoko „[j]e pokračováním ráje campu započatého na barokním dvoře Ludvíka XIV.“, s. 19; anebo: „Dvořané z Versailles, Wilde, Genet, Isherwood, Sontagová, Warhol, Bowie nebo Witkowski, ti všichni prosazovali a stále prosazují něco, co se v kultuře včetně té české projevuje mnohem intenzivněji, než jak by se mohlo na první pohled zdát“, s. 59). To však otázku retrospektivní „všežravosti“ campu neřeší: Píší se zde dějiny campu, nebo se pojem camp osvětluje pomocí analogií v jevech starších období a v etymologii, která podléhá určité míře hypotetičnosti? Podle mého názoru není sporu, že vztah „estetiky a etiky“, pro camp stěžejní, se v projevech dvora Ludvíka XIV. výrazně aktualizuje (aristokratická společnost se sebeutváří a sebe prezentuje skrze výrazně teatrální estetiku); není ale camp

přece jen příliš úzkým pojmem pro výklad transformací norem chování a vztahu subjektu a společnosti na panovnických dvorech raného novověku (které patrně v tomto ohledu byly laboratoří sebe prezentace v pozdějších obdobích)?

Modernita a postmodernita. Spojení sebeutváření a sebe prezentace na dvoře Ludvíka XIV. podle mě každopádně osvětluje aspekt campu, který je možná zásadní: totiž jeho vazbu na identitu v rámci určité kulturní formace. Tuto linii rozvíjí Peter Demeter v části věnované dandysmu, resp. flanérství; už Sontagová konstatuje, že se dandy přerodil ve vyznavače campu. Hlubší analýzy dandysmu (autor pracuje např. s pojetím Françoise Coblencové) poukazují na jeho signifikantnost v rámci moderní identity: dandy okázalým zdůrazňováním estetická (ve své osobní aparanci, svých uměleckých zálibách a preferencích...) neguje konvenční očekávání a dominanci obecně přijímané morálky, je fascinující a skandální, je příkladem skutečného sebetvoření (osobnost jako umělecké dílo). Právě v tomto důrazu na nekonvenčnost a styl (též „styl existence“) možná spočívá jeho hluboká praktická etika – tvořit sám sebe, nenechat se formovat obvyklými, determinovanými způsoby chování. Jakkoli je modernita charakterizována procesy proletarizace, demokratizace, komodifikace, zmasovnění atd., je pro ni současně příznačný onen nesmlouvaný a do značné míry iluzorní či nenaplnitelný imperativ „být sám sebou“, být individualitou, odlišovat se... Zdá se mi tedy, že spojitost dandysmu (o něco méně pak flanérství, postrádajícího v zásadě teatrálně sebeinscenační dimenzi kladoucí subjekt do popředí) a campu (jakožto určité bytostně ambivalentní vnímavosti, aktivního přeznačování a užívání jistých artefaktů, činností atd. k ukotvení vlastního hlediska, ať už individuálního, nebo skupinového – queer komunita) poukazuje k praktikám sebeutváření subjektu, k estetice existence (viz např. Michel Foucault) atd. Tyto implikace by bylo možné dále rozpracovat.

Vztah campu a postmodernity je natolik silný, že z jistého pohledu campová „vnímavost“ velkou část postmoderních artefaktů prostupuje (sama Sontagová je jednou ze „zvěstovatelek“ postmodernity v 60. letech – v tomto kontextu mj. vypracovává i své pojetí různých senzibilit, vnímavostí). Peter Demeter se tímto tématem rovněž zabývá a dotýká se zejména pop-artu; vedle Andyho Warhola by za jakési další stadium splynutí pop-artu a campu jistě bylo možné pokládat dílo Jeffa Koonse.

Etika a estetika (a politika). Do jádra campu podle mého názoru patří také spojení estetiky, etiky a politiky (jak několikrát uvádí Peter Demeter, je *zdánlivým* upřednostněním estetiky před etikou): má sílu zpochybňovat morální stereotypy, které mohou ve skutečnosti vylučovat určité skupiny lidí, narušovat binární opozice včetně těch genderových, vybízet k bdělosti vůči ustáleným významům a reprezentacím. V tomto směru se Peter Demeter zabývá zejména

českým campem ve vztahu k genderovým reprezentacím (podvratné reprezentace femininity, v queer kontextu i mimo něj) a jeho ambivalentní rolí v reprezentacích ostalgických (které mohou někdy být dokonce i campovými reprezentacemi campu, tak jako v některých Drábkových hrách). Ve společenskokritickém aspektu campu vidím další z jeho zásadních rozměrů, která by bylo možné ještě dále rozpracovat.

Vnímavost vs. „věc samotná“. Na více místech Peter Demeter upozorňuje na dvojaký způsob existence campu – v samotných objektech a v pohledu, který se jich zmocňuje a apropriuje je. Takováto apropiace je příznačná zejména pro queer užívání campu, přisvojujícího si např. hollywoodské divy, o nichž Peter Demeter také pojednává (jakkoli u některých z nich byla vazba na homosexuální subkulturu též víceméně zjevným faktem). Stejně tak se camp může zmocňovat „patetického“ vysokého umění i kýče. Drag je pak bezpochyby případem záměrně vytvářeného campu (jakkoli je „campový drag“ v užším slova smyslu spíše subkategorií dragu např. vedle „vysokého dragu“ – *high drag* – nebo označení jako *fish* nebo *glam*). Mimo jiné právě i tato dvojakost propůjčuje kategorii campu jeho zajímavost. Současně je zde však otázka, zda neexistuje jistá historická hranice, za níž je možné hovořit právě už jen o apropiaci či interpretaci na základě daného pojmu. Tj. zda campu nepropůjčuje jeho význam určitý sociální kontext, anebo šířeji určitá společenská formace, v jejímž rámci může fungovat.

Překračování hranic queer oblasti. Za takovýto kontext jsou tradičně považovány homosexuální, resp. queer (sub)kultury, praktikující právě ironické přeznačování produktů dominantní kultury, drag, záměrnou efeminaci (tj. zpochybnění binární opozice maskulinity a femininity teatrálním přeháněním stereotypizované femininity, o němž Peter Demeter píše v kapitole 4.1, resp. zdůraznění iluzivní povahy stereotypně chápané mužskosti a ženskosti v dragu). Na práci Petra Demetera je však současně cenné, že camp do oblasti queer života a queer reprezentací neuzavírá, ale činí z něj širší interpretační nástroj, jak je patrné nejen v jeho analýzách tvorby skupin Čokovoko a Mucha nebo prózy Petry Hůlové *Umělohmotný třípokoř*, ale především v analýzách ostalgických reprezentací (4.2). Přesto se mi zdá, že princip subverze a ironického překódování, který je v těchto případech konstatován, je převzat z analýz queer campu (jako ostatně i u Sontagové, která se z campu současně také snaží učinit širše uplatnitelný koncept). V tomto kontextu by i pro následné širší pojetí campu (mimo queer kontext) mohlo být užitečné více využít některých poznatků queer teorie – nabízejí se pochopitelně zejm. různé teorie queer performativity, ale také intersekcionalní pohled na identitu (mj. v případě dekonstrukce femininity, ale též úže chápané politiky v ostalgických reprezentacích). Peter Demeter využívá poměrně širokou škálu prací gay a lesbické/queer

teorie; důsažnější zohlednění uvedených aspektů by však opět mohlo přispět k určitému prohloubení tématu, podobně jako výše zmiňovaná vazba dandysmu a campu na otázku utváření moderního a postmoderního subjektu.

Camp a další pojmy. Peter Demeter zmiňuje vedle campu i další související pojmy, zejména kýč (např. s. 74, 79). Oproti kýči – kterým se s oblibou zabývá – camp zahrnuje právě onu reflexivní, citátovou vrstvu, vytríbenou estetickou vnímavost, která kýč nabíjí novými významy a potenciály. Jistou „všežravost“ campu by bylo možné zkrotit i jeho juxtapozicí s jinými pojmy, jakou jsou např. brak a zejména melodrama jakožto další z esteticko-etických jevů a pojmů spojených výrazně jak s queer reprezentacemi, tak s populární kulturou (viz např. známou teorii Petera Brookse; též práce Lindy Williamsově ad.). „Melodramatická imaginace“ nepochybně sdílí určité rysy s campem (teatrálnost, femininita...), zatímco v jiných je naopak jeho protikladem (ne/přítomnost ironie a odstupu). V mřížce souvisejících pojmů by mohla lépe vyvstat interpretační nosnost pojmu camp, jakož i jeho hranice.

Dílčí připomínky. Jak jsem již uvedl, disertační práce je napsána živým, a přitom z konceptuální rigoróznosti neslevujícím stylem; přesto se v ní objevují občasně stylistické neobratnosti, jakož i překlepy a další chyby. Obrazová příloha je vítaným přiblížením analyzovaného vizuálního materiálu; ještě přínosnější by se stala, kdyby se na obrázky průběžně odkazovalo v textu.

Závěrem jen stručně shrnu, že disertace Petra Demetera je zdařilým textem, **zcela naplňujícím požadavky na disertační práce kladené.** Jejím přínosem je především přesvědčivé zvládnutí interdisciplinárního výzkumu, schopnost přecházet mezi konceptuální rovinou a analýzami konkrétního materiálu, jakož i průběžně zapojovat do výkladu jak interpretace nejrůznějších artefaktů, tak reflexe sekundární literatury; text je díky tomu inspirativní doslova v každém svém odstavci. Jistou daní za tento postup je určitá rozbíhavost tématu i „všežravost“ samotného ústředního pojmu. Domnívám se, že výzvu představuje prohloubení bádání zejména ve směru interpretace campu jakožto formy sebeutváření subjektu a jeho sociální role v moderních a postmoderních kulturních formacích. Peter Demeter každopádně přesvědčivě prokázal nosnost pojmu camp coby interpretačního nástroje, který se dá uplatnit na jevy rozmanitých řádů a kontextů. Disertační práci jednoznačně **doporučuji k obhajobě.**

Mgr. Josef Šebek, Ph.D.

Praha 19. 5. 2020